

اقدامات تأمینی^۱

در قوانین مجازات ایران و سوئیس

هر چند در فهرست قانون اصول محاکمات جزائی ایران قرار های تأمینی که توسط باز پرس برای جلوگیری از فرار یا پنهان شدن متهم صادر میشود با اقدامات تأمینی تعبیر شده است^۲ و شاید این تعبیر زیاد نادرست نباشد زیرا باز پرس با اصدار یکی از قرار های تأمینی مذکور در ماده ۱۲۹ قانون آئین دادرسی کیفری مانند قرار اخذ کفیل و جز آن در واقع برای جلوگیری از فرار یا مخفی شدن متهم یک (اقدام تأمینی) میکند.

ولی اقدامات تأمینی که موضوع بحث است از مباحث جدید و شایان توجه حقوق جزاست و با قرار های تأمینی که غالباً توسط باز پرسان و بعضی موارد بنا بدرخواست دادستان توسط دادگاهها درباره متهمین صادر میشود فرق کلی دارد. چنانکه در حقوق جزای فرانسه از قرار های تأمینی که توسط باز پرس صادر میشود بعنوان *Les mandats du Juge d'instruction* بحث میشود نه بعنوان *Mesurs de sureté*.

در متن قانون مجازات عمومی ایران نیز قرار های تأمینی باز پرس اقدامات برای جلوگیری از فراریان یا مخفی شدن متهم تعریف شده است نه اقدامات تأمینی.

از آن گذشته، چنانچه قرار های تأمینی را که توسط باز پرس صادر میشود اقدامات تأمینی بنامیم غرض قانونگذار نقض شده است. زیرا در لایحه قانون مجازات عمومی ایران که در سال ۱۳۱۸ توسط وزارت دادگستری بمجلس شورای ملی تقدیم گردیده و هنوز بتصویب نرسیده است. اقدامات تأمینی بموارد دیگری اطلاق شده که اکنون موضوع بحث است.

تعریف اقدامات تأمینی - اقدامات تأمینی عبارت از یک سلسله تدابیری است که بحکم قانون و توسط قاضی جزائی در باره افراد خطرناک نسبت بجامعه اتخاذ میشود. عبارت دیگر اقدامات تأمینی. اقداماتی است که در قانون پیش بینی شده تا برای حفظ نظم جامعه بوسیله قاضی جزائی درباره افراد خطرناک نسبت بان جامعه اجرا شود^۳.

۱ - *Mesures de sûreté*

۲ - در فهرست مندرجات قوانین جزائی که در سال ۱۳۲۴ توسط آقای احمد کمانگر بچاپ رسیده است بر خلاف آنچه در متن قانون اصول محاکمات جزائی نوشته شده و حتی برخلاف فهرست مندرجات مجموعه قوانین جزائی که در سال ۱۳۲۲ توسط ایشان نشر یافته بجای جمله (در اقداماتی که برای جلوگیری از فرار یا مخفی شدن متهم بعمل میآید.) عنوان اقدامات تأمینی دیده میشود!

۳ - رجوع شود برسؤال استاد محترم آقای دکتر محمدعلی هدایتی:

اقدامات تأمینی

قانونگذار در طی قرون متمادی بنام دفاع از جامعه افرادی را که بدان تعرض میکرده اند بانواع مختلف مجازات کرده است. ولی جای بسی شگفتی است اگر گفته شود با همه قوانینی که برای اجرای مجازات درباره مجرمین وجلوگیری از تکرار جرم وضع گردیده؛ هنوز منظور اصلی یعنی حفظ جامعه از شر مجرمین حاصل نشده است بلکه سال بسال تعداد جرائم روبافزایش رفته است.

اگرچه برخی از علمای حقوق جزا کثرت جرائم را معلول گذشت و اغماض ناپسند قضات در تعیین و اجرای مجازات دانسته اند اما جزائون اخیر ثابت کرده اند که کثرت جرائم علل مهم دیگری دارد. از جمله عدم تأثیر مجازات در باره مجرمین، چه بسبب دخالت هیئت منصفه و چه بر اثر اجرای اقدامات اداری.

بهین جهت نخستین جنبش اصلاح قوانین جزائی در سال ۱۸۷۶ میلادی توسط لومبروزو پزشک مشهور ایتالیائی بظهور پیوست که بعد توسط فری رئیس مکتب positivisme تعقیب شد.

لومبروزو علل وقوع جرم را در شخص مجرم جستجو میکند و برای اینکار ساختمان جسمی و حالات روحی او را در نظر میگیرد.

این پزشک دانشمند بر اثر این فکر مردم شناسی جزائی را بنیاد نهاد. اگرچه این تکامل فقط در مورد علوم جزائی حاصل نشده بلکه از نیم قرن باین طرف در تمام رشته های علوم این تکامل کمابیش بوجود پیوسته اما در باب حقوق جزا این تکامل و اصلاح را چه میتوان نامید؟ باید گفت: اقدامات تأمینی.

اقدامات تأمینی معنی مجازات را تغییر داده و آنرا تکمیل کرده است. اقدامات تأمینی وظیفه قضات را از مراجعه و تدقیق در مواد قانون بمطالعه و تحقیق در روایات مجرم تبدیل کرده است. در دنیای کنونی قضات جزائی از لحاظ تنبیه مجرمین و مراقبت در بهبود حالات روحی آنان تا حدی وظایف پزشک را بر عهده دارند چه اگر جرم را بمرض تشبیه کنیم مجازات هم مانند داروئی است که برای اصلاح حال مجرم تجویز میشود. امروز کار قاضی جزائی صرفاً تشکیل پرونده ای برای متهم نیست بلکه وظیفه او بررسی حالات روحی و تربیت اخلاقی مجرم است. امروز قضات، مجازات سالب آزادی را مقرر میدارند که اولاً جامعه از شر افراد خطرناک آرامان باشد ثانیاً در حال حبس یعنی در توقیفگاه تعلیمات لازم بمجرمین داده شود تا خوی بد آنان زائل شده باخلاق حسنه گرایند.

طبق ماده ۱۸۵ از لایحه قانون مجازات ایران اقدامات تأمینی نسبت باشخاصی اعمال میشود که مرتکب جرم شده و نسبت بجامعه خطرناک تشخیص شوند. همچنین نسبت باشخاص خطرناک جامعه برای امریکه قانوناً جرم شمرده نشده نیز میتوان اقدامات تأمینی را اعمال کرد و موارد آنرا قانون معین میکند.

بعد ضمن ماده ۱۸۶ اشخاص خطرناک را تعریف میکند و میگوید اشخاص

اقدامات تأمینی

خطرناك نسبت بجامعه كسانی هستند كه اعمال صادر از آنها چه جرم باشد چه نباشد آنها را مظنون بارتكاب جرم در آینده می‌كند هر چند آن اشخاص غیر مسئول و غیر قابل مجازات باشند.

اقدامات تأمینی از ضمانتهای اجرائی جدیدی است كه ركن اساسی اصلاح قوانین جزائی را تشكيل می‌دهد چه همانطوریکه فری گفته است: اصلاح قوانین جزائی باید مبتنی بر این اصل باشد كه نظر قانونگذاران را در وضع قوانین متوجه جنایتكاران نماید نه جنایات.

دردنیای متمدن امروز قاضی جزائی دو وظیفه دارد: اول - تحقیق عمل ارتكابی مجرم و تطبیق آن با مواد قانون دوم - مطالعه حالات و روحیات وی و بررسی عللی كه او را تحریص بارتكاب جرم كرده است. در این مرحله حالت شخص و درجه ضرورت خطیریکه از عمل او ناشی شده مورد نظر است

در مورد اقدام تأمینی وقت قاضی صرف شناختن روحیات مجرم میشود از اینرو پس از اصدار حكم رابطه او با مجرم قطع نمیشود بلکه پیوسته در اخلاق و روحیات وی تحقیق می‌كند و نتیجه اجرای حكم را تدریجاً بچشم می‌بیند تا اگر نتایج مورد نظر حاصل نشد تصمیمات دیگری بگیرد.

البته شناختن حالات و روحیات مجرم كار سهل و ساده‌ای نیست و قاضی برای اینكار باید عالم بعلوم روانشناسی و طب قانونی و جرم شناسی و جامعه شناسی و امثال آن باشد. بعلاوه میزان خسارت مجنی علیه و شدت وضع خطرناکی عمل و علاقه مجرم بارتكاب و علل وقوع جرم و اندازه فهم و سابقه مجرم و رفتار او در حین ارتكاب و بعد از آن و سن و اوضاع و احوال زندگی و روابط او را با طرف باید در نظر بگیرد.

بهمین سبب است كه فری پیشنهاد می‌كند زندانها بوسیله وزارت داد كستری اداره شود نه وزارت كشور چه مبارزه با علت جرم فقط از قضات ورزیده و بصیر و تحصیل كرده ساخته است نه از دیگران!

فرق مجازات با اقدام تأمینی - بین اقدام تأمینی و مجازات از جهاتی تشابه و از جهاتی افتراق وجود دارد.

اقدام تأمینی و مجازات از لحاظ هدف و نتیجه متشابهند زیرا هر دو سالب یا محدودكننده آزادی هستند و میتوان گفت بین مجازات و اقدام تأمینی عموم و خصوص مطلق برقرار است بدین توضیح كه هر اقدام تأمینی مجازات است ولی هر مجازاتی اقدام تأمینی نیست. برخلاف مجازات كه غالباً برای تضمین حقوق فردی اعمال میشود اقدام تأمینی قبل از هر چیز باصلاح حال و تهذیب اخلاف مجرم نظر دارد. بنابراین اقدام تأمینی برخلاف مجازات دارای دوره معینی نیست بلکه تابع نظریه احكام دوره نامعین میباشد^۱ البته نباید تصور كرد كه این دوره نامعین بحقوق فردی لطمه میزند زیرا اقدام تأمینی با تضمینات لازم توسط قانونگذاران پذیرفته شده تا حقوق فردی پایمال نشود.

۱ - Il n'ya des délits, mais il y'a des délinquants.

۲ - Sentences de durée indéterminée

اقدامات تأمینی

طبق ماده ۱۹۰ از لایحه قانون مجازات عمومی ایران دادگاه در حکم خود فقط نوع تأمین را معین میکند بدون تعیین مدت آن لیکن تا حداقل مدتیکه قانون معین میکند باید تأمین مجری شود جز در موردیکه قانون الغاء آنرا قبل از رسیدن به حداقل تجویز کرده باشد در هر حال مادام که علت تأمین زایل نشده است الغاء نمی‌شود و حال آنکه دادگاه برای صدور حکم مجازات مکلف بتعیین مدت است.

اقدام تأمینی بر اثر حالت خطرناکی شخص درباره او اجرا میشود. بنا بر این در بدو امر نمی‌توان پیش‌بینی کرد که دوره این اقدام چقدر است چنانکه یک نفر پزشک نمی‌تواند مدت معالجه بیمار را در موقع شروع بمعالجه بطور قطع تعیین کند.

فری میگوید در قوانین جزائی قرن هیجدهم عنوان اقدامات تأمینی دیده نمیشود چون این اقدامات منحصر بمجازات گردیده است لیکن از قرن نوزدهم ملل مختلف تدریجاً اقدامات تأمینی را در قوانین جزائی خود وارد کرده و آنرا *Le mesures de Le mesures de sureté de défense sociale* نامیده‌اند.

قانون مجازات سوئیس مصوب ۲۱ دسامبر ۱۹۳۷ که در ۱۵ اکتبر ۱۹۵۰ اصلاح شده و از آن جهت که شامل مطالب جدیدی در حقوق جزاست میتوان گفت که در ردیف بهترین قوانین جزائی است که در یکربع قرن اخیر در دنیا نوشته شده است در پنج ماده یا اقدامات تأمینی اشاره میکند.

طبق ماده ۲؛ قانون مذکور هر گاه محکوم علیه که چند مجازات سالب آزادی درباره او اعمال شده بلحاظ ارتکاب جنحه یا جنایت علاقه نشان دهد قاضی میتواند دستور اعزام او را برای یک مدت نامعین بتوقفگاه^۱ صادر کند. این توقیف بجای مجازاتی که درباره وی معین شده اجرا میشود.

اگر محکوم علیه، خارجی یعنی غیر سوئیسی باشد قاضی میتواند بعوض نگاهداری محکوم علیه در توقفگاه دستور اخراج او را از کشور سوئیس صادر کند که این دستور بعد از انقضای مدت مجازات سالب آزادی، اجرا میشود.

توقیف محکوم علیه در مؤسسه‌ای^۲ که برای اینکار اختصاص دارد صورت میگیرد اشخاصی که در اینگونه مؤسسات نگاهداری میشوند باید لباس مخصوص بپوشند و تابع مقررات معمول در آن مؤسسات باشند.

محکوم علیه نمی‌تواند بدون اجازه با کسی ملاقات کند یا برای کسی نامه بفرستد یا از کسی نامه دریافت کند. چنین شخصی ملزم است بانجام دادن کاری که برای او معین میشود. معمولاً شخص توقیف شده را شبها در اطاق (سلول) نگاهداری میکنند. این توقیف لااقل برای مدت سه سال ادامه پیدا میکند و چنانچه مجازات مقرر درباره محکوم علیه بیش از سه سال باشد برای تمام مدت مجازات در آن مؤسسه نگاهداری خواهد شد.

۱ - La maison d'internement

۲ - Etablissement

اقدامات تأمینی

بعد از تمام شدن مدت توقیف اگر قاضی با استفاده از نظرات اولیای مؤسسه دربارهٔ محکوم علیه تشخیص دهد که نگاهداری وی در آن مؤسسه دیگر ضرورت ندارد میتواند او را برای مدت سه سال مشروطاً آزاد کند. شخص آزاد شده تحت نظرمربی مخصوص قرار میگیرد و ملزم بر رعایت بعضی مقررات میشود.^۱

اگر محکوم علیه در مدت سه سال آزادی مشروط مرتکب جرم دیگری شود و با وجود اخطار صریح مربی خود باز مصردر نقض مقرراتی که دربارهٔ او وضع شده است. باشد یا اینکه از دستورهای مربی شانه خالی کند قاضی میتواند دستور بازگرداندن او را بمؤسسه بدهد.

معمولاً نگاهداری و توقیف مجدد چنین شخصی در مؤسسه حداقل پنج سال طول میکشد. اگر رفتار محکوم علیه آزاد شده در طول مدت سه سال آزادی مشروط مورد پسند، باشد؛ آزادی اوقطعی میشود.

در مواد ۴۳ و ۴۴ و ۴۵ این قانون از اعزام اشخاص (محکوم علیهم) به بنگاه تربیتی کار^۲ و مستان عادی بدرمانگاه^۳ و معالجه و مداوای مبتلایان بمواد مخدره، سخن رفته است.

میتوان گفت که مواد مربوط با اقدامات تأمینی در لایحه قانون مجازات عمومی ایران با استفاده از لایحه قانون مجازات فرانسه مورخ ۱۹۳۴ و نظرلاوانشی^۴ تهیه شده است. زیرا الاوانشی اقدامات تأمینی را بدو قسمت سالب آزادی و غیر سالب آزادی تقسیم کرده است طبق ماده ۱۹۴ لایحه قانون مجازات ایران تأمین شخصی بردونوع است.

سلب آزادی و غیر سلب آزادی.
اقسام تأمین سالب آزادی عبارتست از ۱ - بکار واداشتن در یکی از بنگاههای فلاحتی یا بنگاه کار ۲ - نگاهداشتن نزد مستحفظین مخصوص ۳ - نگاهداری در بنگاههای بهداشتی یا تیمارستان ۴ - نگاهداشتن در یکی از بنگاههای تربیتی.

اقسام تأمین غیر سالب آزادی عبارتست از: ۱ - آزادی تحت نظر ۲ - ممنوعیت از اقامت در یک یا چند ده، بخش یا شهرستان ۳ - ممنوعیت از مرآوده در محلهائیکه نوشابه های الکلی در آنجا فروخته و صرف میشود.

اما اقدامات تأمین مالی - اقدامات تأمین مالی علاوه بر آنچه بالخصوص در قانون پیش بینی شده عبارتست از:

۱ - ضمانت حسن سلوك ۲ - ضبط اموال.
ضمانت حسن سلوك عبارت از ودیعه گذاردن وجهی است که از ۲۰۰ ریال کمتر و از ۲۰۰۰۰ ریال بیشتر نباشد و در صورتیکه ودیعه وجه میسر نشد وثیقه گذاردن مال مبلغ منظور شده و یا ضمانت شخص دیگر معادل آن مبلغ پذیرفته میشود.
تعیین مدت ضمانت حسن سلوك بر حسب مورد با دادگاه یا دادرس ناظر اجراء است.

۱ - Règles de conduite - ۲ Maison d'éducation au travail - ۳ Asile - ۴ Lavarüchy - ۴

اقدامات تأمینی

بنا بر آنچه گذشت شش قسم اقدام تأمینی می‌توان تصور کرد.

۱ - اقدامات تربیتی ۲ - اقدامات نظارتی ۳ - اقدامات اصلاحی ۴ - اقدامات اخراجی ۵ - اقداماتی که خطر ارتکاب مجدد جرم را ازین میبرد ۶ - اقدامات درمانی.

اصلاح قوانین جزائی در بسیاری از کشور های اروپائی و آسیائی آغاز گردیده و اقدامات تأمینی یا در ضمن قوانین خاص یا در متن قوانین جزائی پیش بینی شده است و در بعضی از کشورها از جمله در دو کشور ایران و فرانسه این موضوع هنوز بشکل لایحه باقی است و بمرحلهٔ اجراء در نیامده است.

با بررسی آمارهای جزائی معلوم میشود در طول مدت یک ربع قرن اخیر که اقدامات تأمینی از طرف بعضی از دولتها پذیرفته شده مخصوصاً در کشورهای بلژیک و ایتالیا نتایج نیکویی از اجرای این اقدامات حاصل گردیده و از تعداد جرائم نسبت بسالهای قبل از اجرای اقدامات مذکور بمقدار زیاد کاسته شده است. از اینرو میتوان امیدوار بود که در آینده نتایج نیکوتری از اجرای این اقدامات در کشور های مختلف جهان حاصل شود.

بامید اجرای اقدامات تأمینی در کشور عزیز ما ایران.

